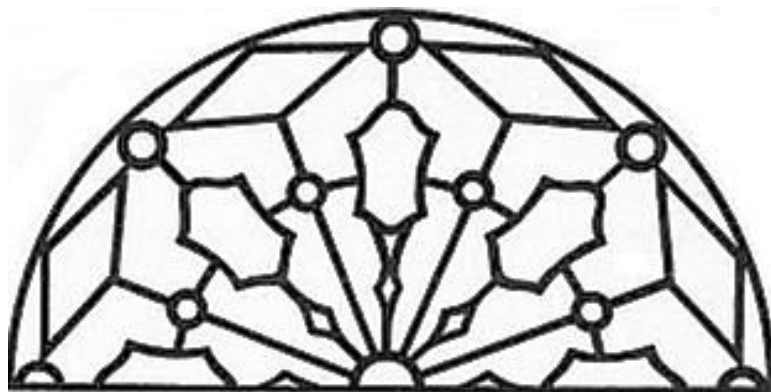

NYELV **W**ILÁG

A BUDAPESTI GAZDASÁGI EGYETEM
IDEGEN NYELVI ÉS KOMMUNIKÁCIÓS INTÉZETÉNEK
SZAKMAI KIADVÁNYA

18

2016

Szerkesztőbizottság

Barthalos Judit, dr. Hegedüs Gyula, Hukné dr. Kiss Szilvia,
dr. Kéri András, Lehr Emma, Szendrői Ildikó, dr. Wiesenmayer Teodóra

Főszerkesztő

Dr. Kéri András

Főszerkesztő-helyettes

Dr. Wiesenmayer Teodóra

Technikai szerkesztő

Deák Gabriella

Szerkesztőség címe:

1054 Budapest, Alkotmány u. 9-11.

ISSN 1786-0636

Felelős kiadó: Dr. Zimányi Krisztina

Készült a BGF Külkereskedelmi Főiskolai Kar házi nyomdájában.

Formátum: A/4

Ívszám: A/5

Példányszám: 250

Munkaszám:

Jelképek és szimbólumok a kínai kultúrában

DR. ZSUBRINSZKY ZSUZSANNA
KKK

1. Bevezetés

Mit is értünk általában szimbólumon? Tokaji (2002: 9) szerint „a szimbólum olyan lény vagy tárgy, ami elvont dolgot ábrázol vagy jelez hagyományos gondolattársítások révén”, melyet éppen az összetettsége, elvontsága miatt csak nehezen lehetne szavakban kifejezni. Minél egyszerűbb egy jelkép vagy szimbólum, annál több információt tud magában tárolni. Sajnos azonban sok szimbólumnak már elveszett vagy eltorzult a jelentése az idők folyamán, vagy csak az adott kultúrkörből nézve érthető. Ez különösen igaz Kínára. Napjainkban egyre több kínai jelképpel, szimbólummal, valamint a kínai kultúra és gondolkodás egyre több elemével találkozunk, melyek értelmezése kihívást jelenthet számunkra. Sokan úgy vélik, hogy a nyugati kultúra válságaira a Föld másik szegletében, a több ezer éves bölcsességek mesés otthonában rejlik a megoldás (pl. Cole, 1981). Elég, ha csak körbenézünk lakóhelyünkön, ahol gombamód szaporodnak a kínai harcművészeteket (pl. kung-fu, wu-shu stb.) oktató iskolák, az egészségmegőrző terápiák (pl. akupunktúra, akupresszúra, meditáció stb.), az otthonainkat átalakító feng-shui (Lo, 2005) vagy akár a kínai fűszerek, a konyhaművészet.

A szimbólumok különfélék lehetnek, a következő típusok szerint csoportosíthatók: 1) *analóg* – egy fogalmat ábrázol valamivel, ami magára a fogalomra utal; 2) *asszociatív* – egy fogalmat ábrázol egy tárggyal, ami kapcsolódik hozzá; 3) *imitatív* – a tárgy egy része, amely az egészet jelenti; 4) *indikatív* – egy fogalmat szimbolizál egy vagy több dolog kapcsolatával és végül 5) *képszerű* – forma által szimbolizálja a tárgyat vagy fogalmat (Tokaji, uo.).

Az emberiséggel egyidős babonáknak, hiedelmeknek éppen ezek a rituális jellegű szimbólumok az alapjai (Koehn, 1952). Hiszen mi köze lehetne egy fekete macskának bárki szerencsétlenségéhez, vagy éppen ellenkezőleg, egy négylevelű lóherének, egy kéményseprőnek a szerencséjéhez? A közös megegyezés ruházta fel őket ilyen-olyan másodlagos jelentéssel. A jelképek legösszetettebb rendszere a jókívánságok kultuszában öltött testet. Évezredek óta szokás, hogy a megfelelő alkalmakkor szerencsét, gazdagságot, hosszú életet, bő gyermekáldást kívánjanak egymásnak az emberek. A jókívánságok szimbólumrendszerét részletekbe menően dolgozták ki, és gyakran olyan bonyolult jelzésekből álltak, melyeket Vasziljev (1977) szerint csak azok tudtak értelmezni, és közöttük különbséget tenni, akik Kínában nőttek fel. A jókívánságok jelképrendszere elősegítette a szimbolikus ábrázolás felvirágzását, szerepének megnövekedését a mindennapi életben, a művészetekben és a kultúrában.

Jelen tanulmány összegezni kívánja a magyar és a kínai kultúra találkozásakor felbukkanó nehezen érthető motívumokat, tárgyakat, jeleket, a térbeli és időbeli gondolkodás sokféle értelmezését.

2. A szimbólumok sokrétű jelentése

Ha megpróbáljuk a kínai emberek által szimbólumként használt tárgyakat csoportosítani, érdekes eredményre juthatunk. A legfontosabb szimbólum a kínai ember számára maga az ember, teljes valóságában, társadalmi hovatartozásával, az általa készített tárgyakkal körülvéve.

Az ember alá rendelődnek az állatok, növények, valamint az ég és a föld. A növények különösen fontos szerepet töltenek be mindennapjaikban, hiszen táplálékul szolgálnak, illetve különböző

gyógyszerek alapanyagai is lehetnek. Az állatokhoz fűződő kapcsolatuk eléggé összetett: az állatok jelenthetnek veszélyforrást, de egyben csodálattal, irigységgel is tölthetik el az embert. (Eberhard, 1983). Az állatokat öt osztályba sorolták: tollas, szőrös állatok, csupasz teremtmények (ide tartozik az ember), pikkelyesek, páncélosok, illetve külön kategóriaként a tigris is hozzájuk társították. A hagyományos kínai zodiákus 12 állatövet tartalmaz, a legtöbb állathoz bonyolult, többértű szimbolika kapcsolódik, szerepük, megítélésük is sokféle lehet (Lo, 2008). A természeti jelenségek, például a felhők, az eső, a harmat, a villámlás mind nagy hatással vannak az emberre. A kínai emberek által legszívesebben használt szimbólumok azok, melyeket a szemükkel látnak, de vannak olyanok is, melyeket szaglás, ízlelés vagy érintés alapján érzékelnek (Desmond, 1979). A konfucianizmus által szigorú szabályokban rögzített ősök kultusza a család legjelentősebb rituális eseményeit, a születést, a házasságot és a halált is jelentette. Egy kínai férfi számára nincs borzalmasabb dolog, mint fiú utód nélkül meghalni, ezért is engedélyezték a poligámiát Kínában 1928-ig (Eberhard, 1983). A férfi hagyományos szerepe mindig is a családalapítás, a családfenntartás és az őskultusz biztosítása volt. A régi Kínában a férfiak szerepe kedvezőbb volt, mint a nőké, a társadalom szélesebb területe állt nyitva előttük, jóval több foglalkozást tölthettek be.

A következő részben a kínai hétköznapi és ünnepek legfontosabb szimbólumait mutatom be a teljesség igénye nélkül, melyek ismerete hozzásegít minket a kínai kultúra és művészet alaposabb megértéséhez, értelmezéséhez.

3. A szimbólumok csoportosítása

Ha a szavak kifejező erejét egy kínai ember túl egyszerűnek, primitívnek tartja, akkor fordul a szimbólumok nyelvéhez, mely sokkal árnyaltabban képes kitágítani szellemi mozgásterét, világát. A szimbólumok nyelvén értő ember számára a lét közömbös tényezői kelnek életre.

3.1. Analóg szimbólumok

Amikor egy fogalmat ábrázolnak valamivel, ami magára a fogalomra utal, akkor analóg szimbólumról beszélünk. A taoizmusban a **Dao** a mindenség legbensőbb lényege, az Út, a törvény, a világ rendezője. A Dao-t senki sem ismerheti, érzékszervekkel felfoghatatlan, beszélni sem lehet róla. A Dao állandó és kimeríthetetlen, és bár ő maga névtelen, mégis ő ad elnevezést és nevet mindennek. A Dao időn és téren kívül létezik, ő a végtelenség és az abszolútum.

A hagyományos kínai filozófiában jelentős helyet foglal el az **egyes szám**. A Dao szülte az Egyet, mely mindig az oszthatatlanságot, páratlan kiválóságot, minden eredetét, kiindulópontját szimbolizálta. A számmisztikában az elemek közül a víz, az égtájak közül az Észak, az évszakok közül a tél, a színek közül a fekete társul hozzá.

Az **öt elem** (Connelly, 1994) kölcsönhatása és körforgása a világegyetem mozgását, változásait előidéző és szabályozó tényező. Az öt elem nem ötféle anyagra, hanem ötféle folyamatra vagy sajátságra utal, és az elemek (fa, tűz, föld, fém, víz) aránya határozza meg a dolgok tulajdonságait, viselkedését. E szemlélet alapján minden ember egy-egy kis világ. Aki a nyár melegét és mozgékonyt sugározza, az Tűz típusú, aki a hideg tél nyugalma és hűvösségére emlékeztet, az Víz típusú, az pedig, aki a nedvesség súlyosságát és nyirkosságát idézheti fel, az Föld típusú.

A **Yin-Yang** az univerzum törvénye, ahol a yin képviseli a passzivitást, a sötét, árnyékos oldalt, a Holdat, az éjszakát, a hideget, a telet, a nyugalmat, az anyagot, a nőiést, a táplálót, az „Anyaföldet”, az alul, illetve belül lévő. A yang képviseli az aktivitást, a világos oldalt, a Napot, a nappalt, a meleget, a nyarat, a mozgást, az energiát, a férfias, a védelmezőt, az „Eget”, a felül, a kívül lévő.

3. 2. Asszociatív szimbólumok

Az asszociatív szimbólumok közül elsőként az **almát** említeném, melyet a mai napig előszeretettel ajándékoznak Kínában, hiszen a hangzása egybeesik a *ping* „béke”, „nyugalom” szóéval. Azonban kerülendő, hogy betegeknak ajándékozzák, hiszen hangalakja egyben hasonlít a *bing* „beteg” szóéra. A **váza** a fonetikai azonosság miatt szintén a béke (*ping*) szimbóluma, melyet képeken gyakran ábrázolnak növényekkel, virágokkal együtt. A kínai nyelvben a **bambusz** (*zhu*) és a „kívánni” (*zhu*) homonímia, ezért gyakran fordul elő üdvözlőkártyákon különböző jókívánságok kifejezésére. A bambusz, fajtától függően, 18-60 évenként virágzik, így ha a kínaiak azt mondják: „majd ha a bambusz virágzik”, az azt jelenti, hogy sohanapján (Alexander and Alexander, 1972). A **cipő** az összhang, harmónia jelképe. Közép-Kínában házasságkötéskor élt az a szokás, hogy a fiatal házaspár cipőt cseréltek, ezzel kifejezve kívánságukat, hogy együtt éljék le az életüket. A hosszú élet szimbólumának számít a **daru**, ami a kínai mitológiában a fényesség ősprincipiumával áll kapcsolatban, és a kínai piktúrában gyakorta ábrázolják együtt a fenyővel, amit szintén a hosszú élet szimbólumának tartanak. Az időszámítás kezdetétől úgy tartották, hogy a halhatatlanok daruháton repülnek az égbe. A hosszú életet, az erőt, állóképességet szimbolizálja a **teknős** is, melynek páncélját a természetfeletti világgal történő kapcsolatteremtéshez, jósláshoz használták. A **fürj** a bátorság jelképe, mert régen, a kakasviadalokhoz hasonlóan, fürjeket is harcoltattak egymással. A hiedelem szerint a fürj minden nyáron énekel, télen patkányra változik, tavasszal pedig visszaváltozik eredeti formájába. A „kilenc fürj együtt lakik” mondás, melyet jókívánságként szoktak használni, rejtett jelentése, hogy kilenc nemzedék éljen egy fedél alatt békességben. A **pók** mindig szerencsés előjelnek számított Kínában. A hálójából leereszkedő pókról azt tartották, hogy az égből hozza a jó szerencsét. A 7. holdhónap 7. napján tartották a Szövés Ünnepe. Ilyenkor a hölgyek kis arany- vagy ezüstszelencébe pókokat zártak, hogy ettől ügyesebben tudjanak majd kézimunkázni. Reggel aztán megvizsgálták, hogy mit szöttek a kis állatok, és abból jövendölni is lehetett. A **jáde** kezdetektől fogva a legértékesebb és legnemesebb ásványnak számított Kínában, mely a nő szépséget jelképezi. A szép hölgyek bőrének hamvasságát gyakorta hasonlítják a jádehoz. A házasság, nász egyik jelképe a **szivárvány**, egyfajta égi híd. A hiedelem szerint sohasem szabad ujjunkkal szivárványra mutatni, mert a harmonikus viszonyok akkor vége szakad. A **seprű** a bölcsesség és éleslátás jelképe. Régen úgy tartották, hogy a seprűt sohasem szabad haldokló szobájában hagyni, mert az illető elkerülhetetlenül hosszú hajú kísértetté fog változni halála után. Továbbá nem szabad sepregetni az éppen játékban lévő háta mögött, mert így szerencsésüket kisérik. A **hagyma** szimbolikus jelentése „eszes, okos”, mivel hangalakja azonos a két szó kínai megfelelőjével. Ha egy lány az első holdhónap 15. napján hagymaföldeken sétált és kiásott egy hagymát, biztos lehetett abban, hogy még abban az évben talál magának egy derék férjet. A konfucianus erkölcsstanban a **lótusz** a tökéletes személy, az erkölcsös ember szimbóluma, mivel az iszaptól emelkedik a magasba, és ott a napfényben tárja ki fénylő, rózsaszín virágát. Jelentős mezőgazdasági növényként is ismert, keményítőt készítenek belőle, leveleibe élelmiszert csomagolnak, magját csemegeként fogyasztják. A **hibiszkusz** Kínában egyaránt jelképezi a hírnevet és a gazdagságot. A versekben a szépséges lányokat előszeretettel hasonlítják hibiszkuszhoz, és az igazán szép, vonzó arcot hibiszkusz-arcnak is nevezik.

3.3. Imitatív szimbólumok

Ha a tárgy egy része az egészet jelenti, akkor imitatív szimbólumról beszélünk. A kínaiakat inkább az **arany** színe, fénye nyűgözte le, semmint maga a fém, ezért az irodalomban, költészetben előszeretettel használták jelzőként a különböző tárgyak, fogalmak magasztosságát, dicsőségét kihangsúlyozandó. Több kínai folyóban is található arany, de olyan csekély mennyiségben, hogy a történelem során mosásával sohasem foglalkoztak. A Han-dinasztia idején az arany egészen olcsó volt, ám szobrok készítéséhez egyáltalán nem használták. Érdekes módon az igazi érték Kínában nem az arany, hanem az ezüst volt.

3.4. Indikatív szimbólumok

Az **amuletteknek** oltalmazó képességet tulajdonítottak, melyek távol tartják a démonokat, ártó szellemeket. Az amuletteket pontosan előírt helyen kellett viselni, hogy hatásukat kifejtsék. Amulett gyanánt hordhattak tigriskarmot, kutyaszőrt vagy elégetett régi kalendáriumok hamvait. A bronztükröt is az egyik legkedveltebb amulettként tartották számon. Szintén démonriasztó, kísérteteket távoltartó hatást tulajdonítottak az **esernyőnek**, mely a buddhizmusban a nyolc szerencseszimbólum egyike. Az eső és a nap ellen védő, összecsucskható ernyő Kínában a 4. század óta ismert, de merev, selyem díszernyőket már kétezer éve készítenek. Ma is kézzel állítják elő ezeket a míves ernyőket úgy, hogy a könnyű bambuszvázra olajozott papírt, pamutvásznat vagy selymet feszítenek. A papírborításra kézzel virágokat, madarakat, tájképet, írásjegyeket festenek, s ha nem szabadísznek szánják, utána olajozzák. Az összecsucskott ernyőt Távol-Keleten mindig nyelével lefelé tárolják, éppen fordítva, mint nálunk. A hagyományos hiedelem szerint a **kakas** is elriasztja a gonosz szellemeket, ezért esetenként kakasvérrel kenték be a védőistenek szobrait, képeit. A kakas a konfucianus hagyomány szerint egymagában ötvözi az öt fő erényt: csőre, sarkantyúja a bátorság, harciasság jelképe; taréja a hivatalnokok kalapját idézi; éjszaka éberen őrködik, mely megbízhatóságát, hűségét jelzi; ha élelmet talál, társait is hívja, ebben nyilvánul meg jólelkősége.

3.5. Képszerű szimbólumok

Az **abakusz** vagy számológépek a 14. századtól terjedt el Kínában, ami, ha képeken jelenik meg, általában a kereskedelemre utal. Gazdagságot, vagyont kívánhatnak vele egymásnak az emberek, hogy legyen elegendő pénzük, amit meg lehet számolni. Korán reggel használni az abakuszt nem szerencsés. Este viszont, az üzletek bezárásával az abakuszt gondosan letisztogatták és elzárták, mivel az üzletre nézve nagy szerencsétlenségnek számított, ha az abakusz eltűnt, elveszett, vagy ellopták. A **cseresznye** gyakorta jelenik meg a költészetben, a kínai szépségek ajkát hozzá hasonlítják. Több legendás szépségnek is volt állandó jelzője a „cseresznye ajkú”. A cseresznye a gyógyászatban vérzéscsillapítónak is ismeretes, de kozmetikumokat is készítenek a növény valamennyi részéből. A **hegy** a kínai piktográfia igen kedvelt témája, legtöbbször égbenyúló hegyorom formájában ábrázolják. A hegy monumentális ábrázolásával a világ végtelen nagyságát fejezik ki, ami utal az ember természetéből adódó jelentéktelenségére. Az irodalmi, képzőművészeti alkotásokban a hegy a visszavonulás, a remeteség szimbóluma. A hegyek régtől fogva a rablók, szentek, halhatatlanok, illetve a társadalom kivetettjeinek lakhelyének számítottak.

4. Összegzés

A fenti példákból láthattuk, hogy a szimbólumok közül az asszociatív szimbólumok fordulnak elő túlnyomórészt a kínai kultúrában, valamint azt is, hogy a kínai szimbólumrendszer, a tárgyak, élőlények mágikus jelentéstartalommal való felruházása meglehetősen eltér a nyugati szimbólumrendszertől, bár némi hasonlóságot azért felfedezhetünk. A szimbolika az élet minden területén – festészet, építészet, irodalom – éreztetési hatását, hiszen minden kultúra legtávolabbi múltjában gyökerezik. Ebben a tanulmányban most csak azokat a szimbólumokat mutattam be, melyek a mai napig jelentős szerepet játszanak a kínai kultúrában.

Felhasznált irodalom

- Alexander, M. & Alexander F. (1972): *A Handbook of Chinese Art Symbols*. Von Boeckmann-Jones Press. Austin, Texas.
- Cole, M. (1981): *Comparative Studies of How People Think*. Harvard University Press, Cambridge, Mass.
- Connelly, D. M. (1994): *Traditional acupuncture: the law of the five elements*. 2nd Edition. New Direction Publishing Company, New York.
- Desmond, M. (1979): *Gestures, Their Origin and Distribution*. Stein and Day, New York.
- Eberhard, W. (1983): *A Dictionary of Chinese Symbols. Hidden Symbols in Chinese Life and Thought*. Routledge, London and New York.
- Koehn, A. (1952): Chinese Flower Symbolism. In: *Monumenta Nipponica, Tokyo*. Series 8, 121.
- Lo, Ramond. (2005): *Feng shui és a siker titka - Térben és időben*. Első Magyar Feng Shui Centrum KFT, Budapest.
- Lo, Ramond. (2008): *Kínai asztrológia - Négyoszlopos sorselemzés*. Első Magyar Feng Shui Centrum KFT, Budapest.
- Tokaji, Zs. (2002): *Kínai jelképtár*. Szukits Könyvkiadó, Szeged.
- Vasziljev, L. Sz. (1977): *Kultuszok, vallások és hagyományok Kínában*. Gondolat, Budapest.

